

بررسی عملکرد انقلاب اسلامی در حوزه نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی

فرامرز محمدی پویا*

چکیده

در توصیف انقلاب اسلامی همین کفایت می‌کند که امام خمینی^(ع) از انقلاب اسلامی با عنوان‌هایی مانند «معجزه قرن» و «انفجار نور» یاد کرده‌اند. در شرایط فعلی که همه‌های مختلف غیرمنصفانه‌ای به کشور وارد می‌شود، اهمیت تبیین دستاوردهای انقلاب اسلامی به‌عنوان یک وظیفه، معین می‌گردد. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی عملکرد انقلاب اسلامی در حوزه نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی و با روش تحلیل اسنادی و تحلیل کیفی صورت گرفته است. یافته‌ها حاکی از آن است که نظام آموزش و پرورش عمومی در چهار دهه انقلاب اسلامی در بسیاری از شاخص‌ها، توسعه‌ای چشمگیر و در مواردی بالاتر از میانگین جهانی رشد داشته است، از جمله: برابری جنسیتی در دسترسی به آموزش، نرخ باسوادی زنان، نرخ باسوادی روستاییان، تأمین امکانات آموزشی بالاخص در مناطق محروم، پوشش تحصیلی دانش‌آموزان، نسبت معلم به دانش‌آموز، اهمیت دادن به کتاب‌های درسی اقلیت‌های مذهبی، و ... در نهایت برای تحقق یافتن اهداف متعالی انقلاب و آرمان‌های امام خمینی^(ع)، آسیب‌های مترتب بر عملکرد نظام آموزش و پرورش نیز احصاء گردید.^۱

واژگان کلیدی

انقلاب اسلامی، آموزش و پرورش، عدالت آموزشی، آسیب‌شناسی.

*. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا. muhammadipouya@basu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۷/۱۶

۱. بخشی از این پژوهش با حمایت معنوی مرکز مطالعات راهبردی آینده پژوهی ژرفا و متخصصین تعلیم و تربیت که اجازه مصاحبه دادند صورت گرفته است که از تمامی آنها کمال تشکر را دارم.

طرح مسئله

اکنون پس از گذشت چهار دهه از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، همچنین در شرایط فعلی که هجمه‌های مختلف غیرمنصفانه‌ای به کشور وارد می‌شود، اهمیت تبیین دستاوردهای انقلاب اسلامی به‌عنوان یک وظیفه معین می‌گردد. دستاوردهایی که نتیجه تلاش ملت ایران و مسئولان انقلابی و دغدغه‌مند بوده است که با توکل بر خدا و تحت رهبری شایسته امام خمینی و مقام معظم رهبری به صواب قدم برداشته است. یکی از حوزه‌هایی که اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیمی در توسعه دیگر حوزه‌ها دارد، حوزه تعلیم و تربیت است. دین مبین اسلام بیش از دیگر ادیان به اهمیت تعلیم و تربیت توجه داشته و گویی رسالت اساسی دین اسلام، تربیت و تزکیه نفس انسان بوده است. ارزش تربیت و ادب‌آموزی به فرزندان به اندازه‌ای است که خداوند متعال در قرآن کریم آن را وسیله‌ای برای طلب عفو والدین از طرف فرزندان می‌خواند:

وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا. (اسراء / ۲۴)

و از روی مهربانی، بال‌های تواضع خویش را برای آنان فرود آور و بگو پروردگارا بر آنان رحمت فرست، همان‌گونه که مرا در کودکی تربیت کردند.

همچنین حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «هر کس کلمه‌ای به من بیاموزد مرا بنده خود کرده است».^۱

(مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۱ / ۲۵۶؛ سیفی هروی، ۱۳۸۳: ۴۷۶)

این احادیث و احادیث فراوان دیگر، جایگاه تعلیم و تربیت را نزد پیشوایان دینی ما آشکار می‌کند. تعلیم و تربیت در نگاه امام خمینی به اندازه‌ای با اهمیت است که می‌فرماید: «اساس عالم بر تربیت انسان است» (امام خمینی، ۱۳۸۹: ۱۴ / ۱۵۳) و همچنین می‌فرماید:

عالم مدرسه است و معلمین این مدرسه، انبیاء و اولیاء هستند و مربی این معلمین خدای تبارک و تعالی است. (امام خمینی، ۱۳۸۹: ۱۳ / ۲۶۵)

مقام معظم رهبری در همین رابطه می‌فرماید:

مسئله فرهنگ و تعلیم و تربیت، مسئله اول در نظام ماست. در بلندمدت، هیچ چیز به اندازه تعلیم و تربیت اهمیت ندارد. (بیانات، ۱۳۶۸/۳/۲۶)

شهید مطهری تعلیم و تربیت را ایجاد تعادل و هماهنگی میان استعدادها می‌داند تا از این راه، متربی به

۱. البته این بندگی متفاوت با بندگی پروردگار است و منظور از آن، تحت‌تأثیر کلام گوینده قرارگرفتن و بدین وسیله تشکر کردن از ایشان است.

حد بالای کمال (شایسته خود) برسد. (مطهری، ۱۳۷۱: ۹۰؛ فایضی و آشتیانی، ۱۳۷۵: ۳۲) در تعاریف دیگر تعلیم و تربیت آمده است که عبارت است از پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادها. (صالحی و تهامی، ۱۳۸۸: ۷۸ - ۷۷) همچنین عبارت از هر عمل یا فعالیتی است که دارای اثر سازنده بر روی جسم، روح، شخصیت و یا شایستگی مادی و معنوی فرد باشد. (نیکزاد، ۱۳۷۵: ۱۱) این تعاریف در عین تعدد، در این موضوع توافق دارند که تعلیم و تربیت، مجموعه تدابیر و روش‌هایی است که برای به فعلیت درآوردن استعدادها در ابعاد گوناگون انسان به کار گرفته می‌شود. (شریعتمداری، ۱۳۸۶: ۸۱)

نظام تعلیم و تربیت حداقل شامل دو زیرنظام تعلیم و تربیت «رسمی» و «غیررسمی» است. نظام تعلیم و تربیت رسمی شامل دو زیرنظام یعنی آموزش و پرورش «قبل از ابتدایی تا پایان متوسطه» و آموزش و پرورش «دانشگاهی» است. (ناظمی، ۱۳۸۸: ۲۴۶) دوره آموزش و پرورش قبل از ابتدایی تا پایان متوسطه، نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی نام دارد و وزارت «آموزش و پرورش» در کشور، متولی چنین تعلیم و تربیتی است. (سروش، ۱۳۸۶: ۵۷ - ۵۶) مقام معظم رهبری در بیان اهمیت نهاد آموزش و پرورش می‌فرماید: «حساس‌ترین و مهم‌ترین بخش اداره کشور، آموزش و پرورش است». (بیانات، ۱۳۸۱/۴/۲۶)

از آنجاکه نهاد آموزش و پرورش، اولین نهاد متولی تعلیم و تربیت رسمی است، بنیان اساسی فرآیند تعلیم و تربیت را شکل می‌دهد و نقش عمده‌ای در فرآیند انسان‌سازی برای جامعه را دارد. از همین رو، نظام آموزش و پرورش به دلیل جایگاه محوری‌اش، در خط مقدم جبهه فرهنگی قرار می‌گیرد. (حیدری، پاک‌سرشت، صفایی‌مقدم، ۱۳۸۴: ۱۳۹ - ۱۳۸) در همین راستا است که مقام معظم رهبری می‌فرماید:

سنگر مبارزه با کفر و ظلم و استکبار جهانی و شیاطین سیاسی عالم، سنگر مدرسه و تعلیم و تربیت و فرهنگ است. (بیانات، ۱۳۶۸/۳/۲۶)

با این اوصاف، پژوهش حاضر درصدد بررسی عملکرد انقلاب اسلامی در حوزه آموزش و پرورش رسمی و عمومی می‌باشد. به همین منظور با دریافت آمار و اطلاعات متقن از وزارت آموزش و پرورش و سازمان نهضت سوادآموزی و با استفاده از روش اسنادکاوی و تحلیل داده‌های معتبر، به بررسی عملکرد انقلاب اسلامی از طریق مقایسه سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۷ یعنی چهل سالگی انقلاب پرداخته و با روش تحلیل کیفی، دستاوردها را در هر بخش تحلیل کرده است. در مرحله بعدی با استفاده از روش مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته به مصاحبه با تعدادی از متخصصین و دست‌اندرکاران نظام آموزش و پرورش پرداخته و از طریق مقایسه وضعیت فعلی آموزش و پرورش با آموزش و پرورش تراز انقلاب اسلامی و اهداف غایی انقلاب، آسیب‌های ناشی از عملکرد نظام آموزش و پرورش را نیز مورد تحلیل قرار داده تا با همت بیشتر

مسئولان در رفع آن، به بالندگی هرچه بیشتر انقلاب اسلامی نائل آمد. در ادامه دستاوردهای انقلاب اسلامی در حوزه آموزش و پرورش رسمی و عمومی در شش عرصه «قوانین و مصوبات»، «سوادآموزی»، «امکانات و تجهیزات فیزیکی»، «معلمان»، «دانش‌آموزان»، «محتوا و کتب درسی» مورد تحلیل قرار داده شده و درنهایت به آسیب‌شناسی مترتب بر عملکرد نظام آموزش و پرورش پرداخته شده است.

الف) عرصه قوانین و مصوبات

۱. تصویب اصول سوم و سی‌ام قانون اساسی

نخستین قوانین آموزشی، بیشتر برای سازمان‌دهی، اداره، کنترل، تأمین هزینه‌ها و ملزومات آموزش و پرورش تدوین و تصویب شده بودند و هیچ‌گونه پیش‌اندیشی و اقدامی برای تصریح فلسفه، اهداف و اصولی که راهنمای عمل کارورزان نظام آموزشی باشد، انجام نشد. در همین راستا، اهداف آموزشی سال‌های ۱۲۸۵، ۱۳۰۲، ۱۳۱۶، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۳۸، ۱۳۴۱، ۱۳۴۳ و ۱۳۵۴ تا حدود زیادی کلی بوده و در سال‌های انتهایی به تفکیک ابعاد مختلف تربیتی دانش‌آموزان، آن هم به صورت کلی پرداخته است. با شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۸ تحول شگرفی در زمینه آموزش و پرورش صورت گرفت. به‌همین منظور در اهداف آموزشی سال‌های ۱۳۷۷، ۱۳۷۹ مشخصاً ابعاد مختلف علمی و آموزشی، اعتقادی، اخلاقی، فرهنگی و هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی، اقتصادی برای دوره‌های تحصیلی ابتدایی و متوسطه تبیین و تصریح شد و به تدریج مقدمات تدوین فلسفه تربیت در نظام آموزش و پرورش فراهم آمده و از اقتباس صرف نظام‌های آموزشی غرب فاصله گرفته شد. همچنین با تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، وظیفه اصلی دولت نسبت به آموزش و پرورش در قالب اصل ۳ و ۳۰ قانون اساسی مشخص شد:

- به موجب اصل سوم قانون اساسی؛ دولت موظف است همه امکانات خود را برای رشد فضایل اخلاقی، بالابردن سطح آگاهی‌های عمومی، آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه و تسهیل و تعمیم آموزش عالی، و تقویت روح بررسی و ابتکار در تمام زمینه‌های علمی، فنی، فرهنگی، اسلامی را که مستقیم و غیرمستقیم به آموزش و پرورش ارتباط دارد، به کار گیرد. (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸: اصل ۳)

- به موجب اصل سی‌ام قانون اساسی؛ دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفایی کشور به‌طور رایگان گسترش دهد. (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸: اصل ۳۰)

۲. تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

تدوین سند تحول بنیادین، یکی دیگر از دستاوردهای انقلاب اسلامی در حوزه آموزش و پرورش رسمی و عمومی است. سند تحول بنیادین در سال ۱۳۹۰ تصویب و ابلاغ شده و طبق فرموده قرآن کریم: «مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (نحل / ۹۷) هدف از تربیت آدمی را رسیدن به حیات طیبه معرفی کرده است. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰: ۱۳۰ - ۱۲۹) مقام معظم رهبری، تدوین این سند را به مثابه نسخه شفابخشی معرفی فرموده‌اند که خاصیت درمان‌گری و شفابخشی آن را در گرو عملیاتی‌شدن آن برشمرده‌اند. در منابع مختلف، ساحت‌های متفاوت و مشترکی برای تربیت آدمی مطرح شده که در این بین، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان یک منبع بالادستی، از قابلیت ارجاع بیشتری برخوردار می‌باشد؛ چراکه براساس مطالعه مبانی تربیت آدمی اقدام به معرفی ساحت‌های شش‌گانه تربیتی نموده (محمدی پویا و دیگران، ۱۳۹۴: ۶۵) که عبارت‌اند از:

۱. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ ۲. ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی؛ ۳. ساحت تربیت زیستی و بدنی؛ ۴. ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری؛ ۵. ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای؛ ۶. ساحت تربیت علمی و فناوری. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰: ۳۱۱ - ۲۹۹) برای رسیدن به اهداف این سند، شش زیرنظام تدوین شده که عبارت‌اند از: زیرنظام‌های «برنامه درسی ملی»، «منابع انسانی»، «منابع مالی»، «مدیریت و راهبری»، «فضا و تجهیزات» و «پژوهش و ارزشیابی».

۳. تدوین اساسنامه دانشگاه فرهنگیان

دانشگاه فرهنگیان، دانشگاهی برای تأمین، تربیت و توانمندسازی معلمان و نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش در ایران است. در طول دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، یکی از دغدغه‌های صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت تأسیس دانشگاه فرهنگیان متناسب با شأن و منزلت فرهنگیان بوده است که سرانجام پس از پیگیری‌ها و تشکیل جلسات متعدد، درنهایت متن اساسنامه «دانشگاه فرهنگیان» با پیشنهاد وزیر آموزش و پرورش مورخ ۱۳۹۰/۶/۲۸، در جلسه ۷۰۴ مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب و در تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۱ ابلاغ شد. این دانشگاه با تجمیع کلیه مراکز تربیت معلم سراسر ایران از سال ۱۳۹۱ شروع به کار کرد. دانشگاه فرهنگیان دارای حدود ۹۸ واحد دانشگاهی (در قالب ۶۴ پردیس و ۳۴ مرکز وابسته به پردیس) و بیش از ۶۵ هزار دانشجو می‌باشد. (شورای عالی

انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰: ۴۸ - ۴۶) دانشگاه فرهنگیان طبق سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مستند به راهکارهای زیر است:

یک. استقرار نظام ملی تربیت معلم و راهاندازی دانشگاه ویژه فرهنگیان با رویکرد آموزش تخصصی و حرفه‌ای تربیت محور توسط وزارت آموزش و پرورش با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط. (راهکار ۱۱ - ۱)

دو. طراحی و ارتقای نظام تربیت حرفه‌ای معلمان در آموزش و پرورش با تأکید بر حفظ تعامل مستمر دانشجو معلمان با مدارس و نهادهای علمی و پژوهشی در طی این دوره و فراهم آوردن امکان کسب تجربیات واقعی از کلاس درس و محیط‌های آموزشی. (راهکار ۱۱ - ۲)

سه. جلب مشارکت دانشگاه‌های برتر و حوزه‌های علمیه در امر تربیت تخصصی - حرفه‌ای و دینی معلمان، کارشناسان و مدیران با همکاری دانشگاه فرهنگیان. (راهکار ۱۱ - ۱۰)

۴. ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور

رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، سیاست‌های کلی «ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور» را که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شده است، در سال ۱۳۹۲ و در ۱۳ بند که خلاصه آن در ذیل آمده است، ابلاغ کردند.

۱. تحول در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی در جهت رسیدن به حیات طیبه. (زندگی فردی و اجتماعی مطلوب اسلامی)

۲. ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش به مثابه مهم‌ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و هدایت و نظارت بر آن (از مهد کودک و پیش‌دبستانی تا دانشگاه) به‌عنوان امر حاکمیتی با توسعه همکاری دستگاه‌ها.

۳. بهسازی و اعلای منابع آموزش و پرورش به‌عنوان محور تحول در نظام تعلیم و تربیت کشور و بهبود مدیریت منابع انسانی.

۴. ایجاد تحول در نظام برنامه‌ریزی آموزشی و درسی.

۵. اهتمام به تربیت و پرورش مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی.

۶. تحول در ساختار مالی، اداری و نظام مدیریتی.

۷. بهینه‌سازی فضا، زیرساخت‌های کالبدی و تجهیزات مدارس در مسیر تحقق اهداف نظام تعلیم و تربیت اسلامی.

۸. ارتقاء نقش و اختیارات مدرسه در تحقق اهداف و مأموریت‌های مندرج در بند یک سیاست‌های

کلی و تقویت مناسبات صحیح و سازنده آموزش و پرورش با خانواده‌ها، رسانه‌ها و جامعه.

۹. تقویت آموزش و پرورش مناطق مرزی با تأکید بر توانمندسازی معلمان و دانش‌آموزان این مناطق.
۱۰. تأمین ثبات مدیریت در آموزش و پرورش با رویکرد ارزشی و انقلابی و دور نگه داشتن محیط آموزش و پرورش از دسته‌بندی‌های سیاسی.
۱۱. هماهنگی و انسجام بین اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌ها و محتوای تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، آموزش عالی و سایر دستگاه‌های مرتبط.
۱۲. ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش از نظر شاخص‌های کمی و کیفی در سطح منطقه و جهان به منظور تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران.
۱۳. استقرار نظام جامع رصد، نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در نظام آموزش و پرورش. (بیانات، ۱۳۹۲)

ب) عرصه سوادآموزی

کشورهای مختلف و سازمان‌های مرتبط با سوادآموزی مثل یونسکو، تعاریفی برای باسوادی ارائه داده‌اند که نقطه مشترک همه این تعاریف شامل سه مهارت است: خواندن، نوشتن، حساب کردن می‌باشد. در سازمان نهضت سوادآموزی جمهوری اسلامی ایران، تعریف سواد توسعه داده شده است و علاوه بر وجه مشترک تعاریف جهانی، روخوانی قرآن کریم نیز در آن گنجانده شده است و عبارت است از: توانایی خواندن و نوشتن متون فارسی و حساب کردن و روخوانی قرآن کریم، در حد سوم ابتدایی. (سازمان نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۳: ۱۵) از همین رو، آمارهای ذیل علاوه بر اینکه حاکی از افزایش درصد باسوادی است، خودبه‌خود نشان از توسعه و کیفیت‌بخشی مفهوم سوادآموزی هم می‌باشد.

۱. برابر شدن میزان باسوادی جامعه

سال سرشماری	مرد و زن		
	جمع	باسواد	بی‌سواد
۱۳۵۵	۲۷۱۱۳۰۰۰	۱۲۸۷۷۰۰۰	۱۴۲۳۶۰۰۰
۱۳۶۵	۳۸۷۰۹۰۰۰	۲۳۹۱۳۰۰۰	۱۴۷۹۶۰۰۰
۱۳۷۵	۵۲۲۹۵۰۰۰	۴۱۵۸۲۰۰۰	۱۰۷۱۳۰۰۰
۱۳۸۵	۶۳۸۹۸۰۰۰	۵۴۰۶۴۰۰۰	۹۸۳۴۰۰۰
۱۳۹۰	۶۷۶۸۱۰۰۰	۵۷۳۶۱۰۰۰	۹۷۱۹۷۱۲
۱۳۹۵	۷۱۵۰۶۳۹۲	۶۲۶۶۶۷۶۰	۸۷۹۵۵۵۳

(مرکز آمار ایران، برگرفته از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)

جدول فوق نشان می‌دهد که میزان باسوادی گروه سنی بالای ۶ سال در دوره چهل ساله انقلاب اسلامی، رشدی تقریباً ۲ برابری داشته است. علاوه بر رشد ۲ برابری، طبق سرشماری‌های صورت گرفته، ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۵۵ از جمعیت حدود ۲۷ میلیونی بالای شش سال حدود ۱۴ میلیون بی‌سواد بودند، یعنی حدود ۵۲ درصد افراد بی‌سواد بودند اما در سال ۱۳۹۵ از جمعیت حدود ۷۱/۵ میلیونی بالای شش سال، فقط حدود ۸/۵ میلیون نفر بی‌سواد هستند، یعنی حدود ۱۲ درصد افراد جامعه. هر چند در فاصله سال‌های ۹۵ تا ۹۷ این میزان کاهش بیشتری هم داشته است.

۲. بالاتر بودن باسوادی و شاخص برابری جنسیتی^۱ ایران نسبت به میانگین جهانی

نرخ سواد به تفکیک سن سال ۱۳۹۵								
عنوان		۱۵ ساله و بالاتر		۱۵ - ۲۴ سال		۲۵ - ۶۴ سال		سال ۶۵ و بالاتر
		ایران	جهان	ایران	جهان	ایران	جهان	ایران
کل (مرد و زن)		۸۶	۸۶	۹۱/۵	۹۷/۴	۸۶	۸۸/۱	۷۸
مرد		۹۰	۸۹/۹	۹۳	۹۷/۵	۹۰	۹۲	۸۳
زن		۸۳	۸۲	۹۰	۹۷/۳	۸۲	۸۴/۱	۷۳
شاخص برابری جنسیتی		۰/۹۲	۰/۹۱	۰/۹۶	۰/۹۹۸	۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۸۷

(مرکز آمار ایران، برگرفته از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵ و یونسکو، ۲۰۱۶)

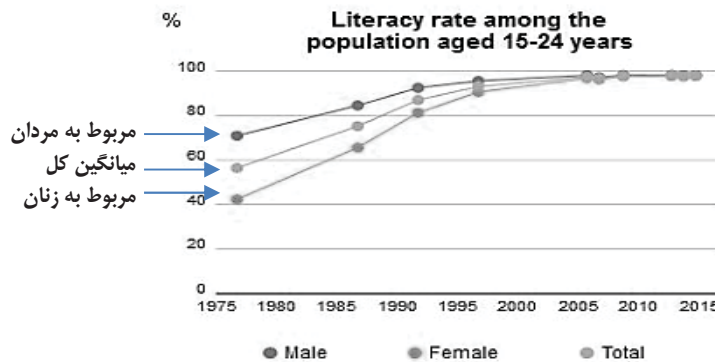
همان‌گونه که ملاحظه می‌شود نرخ سواد در جمهوری اسلامی ایران نه تنها با میانگین جهانی برابر است؛ بلکه در برخی رده‌های سنی از میانگین جهانی هم بالاتر است. با توجه به جدول فوق، سه نکته حائز اهمیت است:

- به جزء رده سنی بالای ۶۵ سال، نرخ سواد کشور ایران تقریباً برابر و یا حتی بالاتر از میانگین جهانی است. از آنجاکه رده سنی بالای ۶۵ سال در سال ۱۳۵۷ و اوایل انقلاب اسلامی در بازه سنی بالای ۲۵ سال قرار داشته است، می‌توان گفت دلیل اصلی پایین بودن نرخ سواد این رده سنی (۶۵ سال و بالاتر) نسبت به میانگین جهانی، مربوط به فراهم نکردن شرایط سوادآموزی این افراد در رژیم طاغوت است. شاهد این سخن، بالا بودن نرخ سواد در دیگر رده‌های سنی است.

- در دیگر رده‌های سنی بالاخص در رده سنی ۱۵ تا ۲۴ سال که دوره جوانی نامیده می‌شود، نرخ سواد نزدیک به ۱۰۰ بوده و تفاوت چشم‌گیری نسبت به میانگین جهانی دارد. از آنجاکه این بازه سنی در محدوده دوره انقلاب اسلامی قرار دارد، می‌توان نتیجه گرفت جمهوری اسلامی ایران در توسعه سوادآموزی توانسته است قدم‌های استوارتر و محکم‌تری نسبت به جهان بردارد.

۱. فراهم کردن امکان دسترسی برابر به آموزش برای زن و مرد و عدم تبعیض جنسیتی.

- شاخص برابری جنسیتی نیز تقریباً مساوی و در مواردی بالاتر از میانگین جهانی است. این موضوع حاکی از آن است که علی‌رغم اینکه بسیاری از نهادهای بین‌المللی، جمهوری اسلامی ایران را متهم به بی‌توجهی به زنان و تبعیض جنسیتی می‌کنند، در جمهوری اسلامی ایران توجه ویژه‌ای به زنان و آموزش و باسوادی ایشان شده و ایران در این مورد توانسته عملکردی مطلوب نسبت به میانگین جهانی داشته باشد. نمونه بارز آن هم برابری جنسیتی در باسوادی رده سنی ۱۵ تا ۲۴ سال و رشد چشم‌گیر این برابری طی سال‌های انقلاب اسلامی (از سال ۱۹۷۹ میلادی - طبق نمودار ذیل) است که برگرفته از گزارش ۲۰۱۶ یونسکو می‌باشد.

آمار باسوادی در جمعیت ۱۵ تا ۲۴ سال ایران (گزارش یونسکو ۲۰۱۶) (خط بالایی مربوط به مردان و خط پایینی مربوط به زنان و خط میانی مربوط به میانگین کل است) (برگرفته از سایت یونسکو، ۲۰۱۶)

۳. ۲/۵ برابر شدن باسوادی زنان

سال سرشماری	کل جمعیت کشور	تعداد زنان بی‌سواد	درصد باسوادی زنان
۱۳۵۵	۲۷۱۱۳۰۰۰	۸۵۰۸۰۰۰	۳۵/۵
۱۳۶۵	۳۸۷۰۹۰۰۰	۹۰۴۸۰۰۰	۵۲/۱
۱۳۷۵	۵۲۲۹۵۰۰۰	۶۶۵۳۰۰۰	۷۴/۲
۱۳۸۵	۶۳۸۹۸۰۰۰	۶۱۶۳۰۰۰	۸۰/۴
۱۳۹۰	۶۷۶۸۱۰۰۰	۶۳۶۶۴۸۱	۸۱/۱
۱۳۹۵	۷۱۵۰۶۳۹۲	۵۵۸۴۷۲۳	۸۴/۲

(مرکز آمار ایران، برگرفته از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)

جدول فوق نشان می‌دهد که میزان باسوادی زنان در دوره چهل‌ساله انقلاب اسلامی، رشدی تقریباً ۲/۵ برابری داشته است. گذشته از آن، طبق سرشماری‌های صورت‌گرفته، ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۵۵ از کل جمعیت حدود ۲۷ میلیونی بالای شش سال کشور حدود ۸/۵ میلیون زن بی‌سواد وجود داشته است که آمار بسیار بالایی است؛ اما در سال ۱۳۹۵ ملاحظه می‌شود که از جمعیت حدود ۷۱/۵ میلیونی بالای

در نمودار فوق تعداد مدارس هریک از استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۵۸ - ۱۳۵۷ و ۱۳۹۷ - ۱۳۹۶ مقایسه شده است. (لازم به ذکر است استان‌هایی که در حال حاضر به چند استان تفکیک شده است به صورت مجموع آمده است). همان‌طور که مشاهده می‌شود علاوه بر اینکه تعداد مدارس در هریک از استان‌ها افزایش چشم‌گیری داشته، ملاحظه می‌شود که جمهوری اسلامی ایران اهتمام ویژه‌ای در جهت فراهم کردن امکان تحصیل در استان‌های محروم داشته است. به‌عنوان مثال طبق نمودار، در استان کرمانشاه افزایشی ۲ برابری، در استان ایلام افزایشی ۲/۵ برابری، در استان‌های بوشهر و کرمان و لرستان و کهگیلویه و بویراحمد افزایشی ۳ برابری، در استان خوزستان افزایشی ۳/۵ برابری، در استان هرمزگان افزایشی ۴ برابری و در نهایت در استان سیستان و بلوچستان شاهد افزایشی تقریباً ۵ برابری در تعداد مدارس هستیم که بیشترین افزایش را به نسبت سایر استان‌های کشور نشان می‌دهد.

۲. احداث ۴ مدرسه در هر روز

سال ۹۶ - ۹۷	سال ۵۷ - ۵۸	عنوان
۱۰۸۰۴۴	۴۸۷۴۲	تعداد مدارس کشور
۵۹۳۰۲		تعداد مدارس دوره ۴۰ ساله انقلاب اسلامی
۴		تعداد مدارس احداث شده به ازای هر روز (تعداد روزهای ۴۰ ساله انقلاب اسلامی: ۱۴۶۰۰ روز)

همان‌طور که در جدول فوق (همان) مشاهده می‌شود، تعداد مدارس در سال ۱۳۵۷ برابر با ۴۸۷۴۲ مدرسه و در سال ۱۳۹۶ برابر با ۱۰۸۰۴۴ مدرسه می‌باشد. با این احتساب می‌توان گفت تعداد مدارس احداثی کشور در دوره انقلاب اسلامی، برابر با ۵۹۳۰۲ مدرسه می‌باشد. با تقسیم کردن این عدد بر تعداد روزهای عمر ۴۰ ساله انقلاب اسلامی (۱۴۶۰۰ روز)، ملاحظه می‌شود که به ازای هر روز از عمر انقلاب اسلامی ۴ مدرسه احداث شده است. سؤالی که ممکن است در ذهن مخاطبین شکل گیرد، این است که ما در برخی از مناطق محروم، مدرسی با یک کلاس داریم، بنابراین ساخت میانگین ۴ مدرسه در روز اغراق‌آمیز نمی‌باشد؟ در پاسخ به این سؤال، به تیتیر بعدی، یعنی میانگین تعداد کلاس‌ها اشاره شده است.

۳. احداث ۲۸ کلاس درس در هر روز

سال ۹۶ - ۹۷	سال ۵۷ - ۵۸	عنوان
۵۸۷۶۶۸	۱۸۵۰۰۰	تعداد کلاس درس کشور
۴۰۲۶۶۸		تعداد کلاس درس دوره ۴۰ ساله انقلاب اسلامی
۲۸		تعداد کلاس درس احداث شده به ازای هر روز (تعداد روزهای ۴۰ ساله انقلاب اسلامی: ۱۴۶۰۰ روز)

(مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶)

همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود، تعداد کلاس‌های درس در سال ۱۳۵۷ برابر با ۱۸۵۰۰۰ کلاس و در سال ۱۳۹۶ برابر با ۵۸۷۶۶۸ کلاس می‌باشد. با این احتساب می‌توان گفت تعداد کلاس‌های احداثی کشور در دوره انقلاب اسلامی، برابر با ۴۰۲۶۶۸ کلاس است که البته به برکت انقلاب اسلامی شاهد ورود خیرین مدرسه‌ساز (از سال ۱۳۷۷) به این حوزه بوده‌ایم و ۱۱۰۰۰۰ کلاس درس با همت آنها احداث شده است. موضوعی که قبل از انقلاب وجود نداشته و این موضوع حاکی از افزایش اعتماد مردم به نظام آموزش و پرورش و نیز اهداف متعالی آن است. با تقسیم کردن این عدد بر تعداد روزهای عمر ۴۰ ساله انقلاب اسلامی (۱۴۶۰۰ روز)، ملاحظه می‌شود که به ازای هر روز از عمر انقلاب اسلامی ۲۸ کلاس درس احداث شده است. پس سؤال قبل در اینجا پاسخ داده شده که وقتی روزانه به‌طور میانگین ۴ مدرسه و ۲۸ کلاس درس احداث شده است، یعنی هر مدرسه به‌طور میانگین ۷ کلاس درس دارد.

۴. احداث ۳ هنرستان در هر هفته

عنوان	سال ۵۸ - ۵۷	سال ۹۷ - ۹۶
تعداد هنرستان‌های کشور	۷۰۴	۶۶۸۲
تعداد هنرستان‌های دوره ۴۰ ساله انقلاب اسلامی	۵۹۷۸	
تعداد هنرستان‌های احداث شده به ازای هر هفته (تعداد هفته‌های ۴۰ ساله انقلاب اسلامی: ۲۰۸۵ هفته)	۳	

(مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶)

همان‌طور که در جدول فوق (همان) مشاهده می‌شود، تعداد هنرستان‌ها در سال ۱۳۵۷ برابر با ۷۰۴ هنرستان و در سال ۹۶ برابر با ۶۶۸۲ هنرستان می‌باشد. با این احتساب می‌توان گفت تعداد هنرستان‌های احداثی کشور در دوره انقلاب اسلامی، برابر با ۵۹۷۸ هنرستان می‌باشد. با تقسیم کردن این عدد بر تعداد هفته‌های عمر ۴۰ ساله انقلاب اسلامی (۲۰۸۵ هفته)، ملاحظه می‌شود که به ازای هر هفته از عمر انقلاب اسلامی ۳ هنرستان احداث شده است. گذشته از آن، تعداد رشته‌های هنرستان در سال ۱۳۵۷ حدود سه یا چهار رشته بوده است که در سال ۱۳۹۶ به بیش از چهار رشته رسیده است.

د) عرصه معلمان

۱. دو برابر شدن سرعت افزایش تعداد معلمان در مقایسه با دانش‌آموزان

عنوان	سال ۵۸ - ۵۷	سال ۹۷ - ۹۶	درصد افزایش
تعداد کل کارمندان آموزش و پرورش	۳۴۲۳۴۲	۸۹۴۲۶۴	۱۶۱
تعداد کل معلمان کشور	۲۳۰۵۷۴	۵۶۳۸۹۹	۱۴۴

۱۵۳	۳۴۳۲۷۴	۱۳۵۳۸۴	تعداد معلمان زن
۱۳۱	۲۲۰۶۲۵	۹۵۱۹۰	تعداد معلمان مرد
۷۶	۱۴۷۱۵۸۹۲	۸۳۳۰۶۲۸	تعداد کل دانش‌آموزان کشور

(مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶)

در جدول فوق (همان) تعداد کل کارمندان آموزش و پرورش و تعداد معلمان (به تفکیک زن و مرد) و دانش‌آموزان را در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۹۶ ملاحظه می‌فرمائید. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد معلمان با سرعتی دو برابری نسبت به تعداد دانش‌آموزان افزایش یافته است که این موضوع حاکی از توجه به کیفیت آموزش و پرورش است. نکته دیگر اینکه این افزایش در تعداد معلمان زن بیشتر از معلمان مرد است که آن نیز حاکی از عزم راسخ نظام جمهوری اسلامی ایران جهت فراهم کردن هر چه بیشتر شرایط تحصیل دختران نسبت به رژیم طاغوت است.

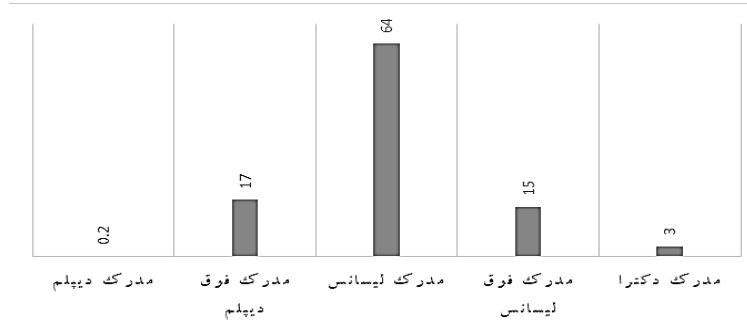
۲. کاهش نسبت دانش‌آموز به معلم از ۳۶ به ۲۶

عنوان	سال ۵۸ - ۵۷	سال ۹۷ - ۹۶
تعداد کل دانش‌آموزان کشور	۸۳۳۰۶۲۸	۱۴۷۱۵۸۹۲
تعداد کل معلمان کشور (نه کل کارمندان آموزش و پرورش)	۲۳۰۵۷۴	۵۶۳۸۹۹
نسبت دانش‌آموز به معلم	۳۶	۲۶

همان‌طور که در جدول فوق (همان) مشاهده می‌شود، با وجود حدود دو برابر شدن جمعیت دانش‌آموزان کشور نسبت به سال ۱۳۵۷، نسبت دانش‌آموز به معلم از ۳۶ به ۲۶ رسیده است؛ یعنی قبل از انقلاب به ازای هر ۳۶ دانش‌آموز یک معلم داشته‌ایم اما در انقلاب اسلامی به ازای هر ۲۶ دانش‌آموز یک معلم داریم.

۳. هفت برابر شدن تعداد معلمان (لیسانس و بالاتر)

میزان درصد معلمان کشور بر اساس میانگین تحصیلات در سال ۱۳۹۶					
دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	دکتر	
۶/۳	۲۶/۳	۶۱/۱	۶/۲	۰/۰۳	معلمان مقطع ابتدایی
۰/۳	۱۳/۵	۷۲/۳	۱۳/۷	۰/۱۴	معلمان مقطع متوسطه اول
۰/۵	۴/۴	۶۲/۷	۳۱/۸	۰/۷	معلمان مقطع متوسطه دوم
۳	۱۷	۶۴	۱۵	۰/۲	کل

میزان درصد معلمان کشور براساس میزان تحصیلات در سال ۱۳۹۶ (همان)

همان طور که در نمودار فوق ملاحظه می‌شود، در سال ۱۳۹۶ یعنی در چهل سالگی انقلاب اسلامی، حدود ۸۲ درصد از معلمان دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر هستند، درحالی که طبق آمارها در سال ۱۳۵۷ یعنی اوایل انقلاب اسلامی تنها حدود ۱۲ درصد معلمان دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر بوده‌اند. همچنین میانگین سال‌های تحصیل معلمان در دوره انقلاب حدود ۱۶ درصد می‌باشد که این میانگین در دوره قبل از انقلاب حدود ۱۲ بوده است. (ر.ک: چهار بند، ۱۳۹۶) به عبارت دیگر می‌توان گفت اولاً در دوره انقلاب اسلامی شرایط برای ادامه تحصیل معلمان فراهم شده است و ثانیاً معلمان با داشتن تخصص در حوزه مربوطه استخدام شده‌اند.

۴. تکریم مقام معلم

اگرچه در اولین گام از صحبت در مورد معلمان، مشکلات مادی و مالی خودنمایی می‌کند و مقام معظم رهبری هم در سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش (۱۳۹۲) ابلاغ فرمودند که، مسئولان باید در جهت اعتلای منزلت اجتماعی فرهنگیان و رفع مشکلات مادی و معیشتی ایشان تلاش مضاعفی داشته باشند (بیانات، ۱۳۹۲) اما یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی، اعتقاد به ارزش معلم و تلاش برای تکریم مقام معلم و ارتقاء شأن و منزلت معلم است. معلم در دوره بعد از انقلاب مورد تکریم قرار گرفت و در مورد اهمیت جایگاه معلم امام راحل کلید سعادت و شقاوت جامعه را در دست معلمان دانسته، و در مورد اهمیت جایگاه معلم در این باب چنین می‌فرماید:

نقش مهمی است که همان نقش تربیت است که «إِخْرَاجِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ» آنهایی که «اللَّهُ وَلى الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمُ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ» همین سِمَتِ معلمی است... و معلمِ اوّلِ خدای تبارک و تعالی است که اخراج می‌کند مردم را از ظلمات به وسیله انبیاء... دنبال او انبیا هستند که... شغل‌شان این است که ... انسان را تربیت کنند که از مقام حیوانیت بالا برود و به مقام انسانیت برسد. (امام خمینی، ۱۳۸۹: ۹ / ۲۹۱)

در دوره انقلاب یک روز به اسم روز معلم نام‌گذاری شده است (۱۲ اردیبهشت ماه و مصادف با سالروز شهادت استاد شهید مرتضی مطهری) و دانش‌آموزان با جشن گرفتن این روز، مقام معلم را ارج می‌نهند. گذشته از آن، نتیجه بسیاری از نظرسنجی‌ها حاکی از آن است که معلمان همیشه در بین سه شغل اول دارای منزلت اجتماعی از نظر افراد جامعه قرار داشته‌اند.

ه) عرصه دانش‌آموزان

۱. ۲/۵ برابر شدن پوشش تحصیلی دوره ابتدایی

عنوان	۱۳۵۶ - ۱۳۵۷	۱۳۹۶ - ۱۳۹۷
پوشش تحصیلی دوره ابتدایی	٪ ۴۰	٪ ۹۸

(مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶)

همان‌گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، پوشش تحصیلی دوره ابتدایی بعد از انقلاب اسلامی بسیار افزایش داشته است به‌گونه‌ای که به رشدی ۲/۵ برابری رسیده است. افزون بر آن در سال ۱۳۵۷ حدود ۶۰ درصد از کودکان سنین مقطع ابتدایی، تحت پوشش تحصیلی قرار نداشتند اما در سال ۱۳۹۷ تنها حدود ۲ درصد از ایشان تحت پوشش تحصیلی قرار نداشته‌اند که باتوجه به رشد جمعیت، همت بلندی در تحت پوشش قرار گرفتن کودکان ابتدایی صورت پذیرفته است.

۲. ۴ برابر شدن پوشش تحصیلی دوره متوسطه

عنوان	۱۳۵۶ - ۱۳۵۷	۱۳۹۶ - ۱۳۹۷
پوشش تحصیلی دوره متوسطه	٪ ۲۳	٪ ۸۸

همان‌گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، پوشش تحصیلی دوره متوسطه بعد از انقلاب اسلامی رشد چشم‌گیر حدوداً ۴ برابری داشته است که این موضوع نیز حاکی از عزم جمهوری اسلامی ایران برای فراهم کردن امکانات رایگان تا پایان دوره متوسطه است. افزون بر آن ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۵۷ جمعیت تحت پوشش تحصیلی دوره متوسطه، حدود ۴۳ درصد کمتر از جمعیت تحت پوشش تحصیلی دوره ابتدایی است اما در سال ۱۳۹۷، این رقم فقط حدود ۹ درصد کمتر است.

۳. ۸/۵ برابر شدن پوشش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه

عنوان	۱۳۵۶ - ۱۳۵۷	۱۳۹۶ - ۱۳۹۷
تعداد دانش‌آموزان با نیازهای ویژه	۸۶۰۲	۷۳۶۱۶

(مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶)

قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، امکان تحصیل همه دانش‌آموزان با نیازهای ویژه فراهم نبود؛ اما با پیروزی انقلاب، توجه به حوزه آموزش و پرورش استثنایی در دستور کار قرار گرفت و مدارس عادی و ویژه پذیرای این دانش‌آموزان (باتوجه به سطح نیازهای ایشان) شدند. خوشبختانه تمام مدارس عادی البته با تفکیک فضاهای با نیازهای ویژه و عادی، «دانش‌آموزان دارای مشکلات کمتر» را برای تحصیل می‌پذیرند و «دانش‌آموزان دارای مشکلات بیشتر» را در مدارس ویژه این دانش‌آموزان ثبت نام می‌کنند. نکته جالب توجه اینجاست که در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی، باتوجه به سطح پایین بهداشت جامعه و ضعف علم پزشکی روز در پیشگیری و درمان ناتوانی‌های جسمی و ذهنی، تعداد بچه‌های دارای این ناتوانی‌ها مسلماً خیلی بیشتر از عدد ذکر شده در جدول فوق است، بنابراین امکان تحصیل برای ایشان فراهم نشده است. درحالی‌که در زمان انقلاب اسلامی و باتوجه به پیشرفت بهداشت جامعه و علم پزشکی، تعداد تولد این بچه‌ها کمتر از قبل هم شده و تقریباً برابر با عدد ذکر شده در جدول است. در حال حاضر در کشور حدود ۱۳۷ هزار دانش‌آموز با نیاز ویژه داریم که حدود ۷۴ هزار دانش‌آموز در مدارس خاص تحصیل می‌کنند و بقیه دانش‌آموزان در مدارس عادی به‌صورت آموزش فراگیر در حال تحصیل هستند. (قدسی به نقل از باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۶)

۹.۴. برابر شدن کانون‌های فرهنگی و تربیتی

عنوان	۱۳۵۷ - ۱۳۵۶	۱۳۹۷ - ۱۳۹۶
تعداد کانون‌های فرهنگی - تربیتی	۱۲۶	۱۱۱۳

(مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶)

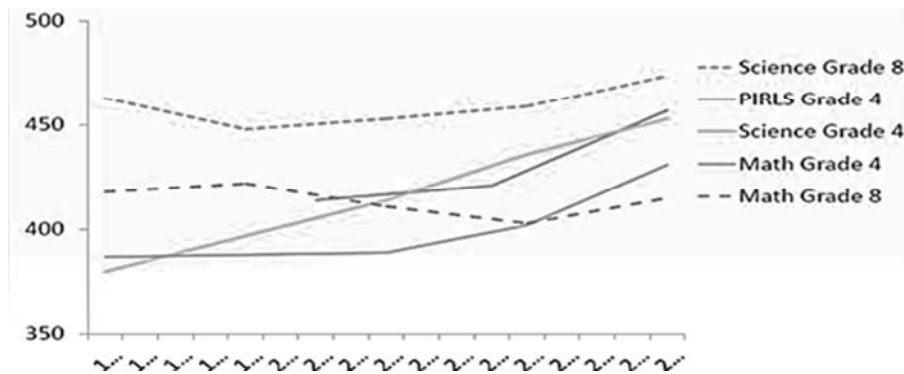
یکی از ویژگی‌های آموزش و پرورش پس از انقلاب اسلامی، توجه خاص به فعالیت‌ها و نیازهای پرورشی و فرهنگی دانش‌آموزان است، به همین دلیل طبق آخرین آمارها حدود ۱۱۱۳ مرکز فرهنگی و تربیتی در کشور فعالیت دارد. (رمضانی، ۱۳۹۷)

فعالیت تشکلهای دانش‌آموزی همچون اتحادیه انجمن اسلامی، مجلس دانش‌آموزی، سازمان دانش‌آموزی، هیئت مذهبی دانش‌آموزان و ... از جمله جلوه‌های دیگر پرورشی و تربیتی دانش‌آموزان می‌باشد.

۵. رشد علمی دانش‌آموزان ایرانی در رقابت‌های جهانی

انعکاس جهانی و منطقه‌ای نتایج روند عملکرد دانش‌آموزان ایران در تیمز (به‌ویژه در علوم) و در پرلز (سواد خواندن) موجب کنجکاوی برخی از مؤسسات پژوهشی در جهان و نماینده دفتر منطقه‌ای خاورمیانه و شمال آفریقای صندوق کودکان ملل متحد گردید. دفتر منطقه‌ای خاورمیانه و شمال آفریقای صندوق کودکان ملل متحد با همکاری بانک جهانی و از طریق مقایسه نتایج ارزیابی‌های تیمز به این نتیجه

رسیده است که جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر دستاوردهای بهتری در بهبود عملکرد نسبت به سایر کشورهای منطقه داشته است. بر این اساس نماینده یونسف از وزارت آموزش و پرورش ایران درخواست نمود که درباره شناسایی و مستندسازی اقدامات، طرح‌ها و برنامه‌های اجرا شده برای بهبود کیفیت خدمات آموزشی سایر کشورهای منطقه همکاری نماید، تا با تبادل تجربیات بتوان شکاف‌های موجود را به‌عنوان الگویی موفق در اختیار سایر کشورها قرار دهد. (مرکز ملی مطالعات تیمز و پرلز، ۱۳۸۴: ۴) لازم به ذکر است که ایران از سال ۱۹۹۱ وارد عرصه این رقابت‌ها شده و علی‌رغم اینکه رتبه‌های خیلی خوبی در سطح بین‌الملل کسب نکرده است؛ اما همان‌گونه که در نمودار ذیل نشان داده می‌شود، در هر دوره نسبت دوره‌های قبل، عملکرد بهتر و روندی سعودی داشته است.

نگاهی به روند عملکرد ایران در تیمز و پرلز از آغاز تاکنون
(به نقل از وب سایت اختصاصی مرکز ملی مطالعات تیمز و پرلز)

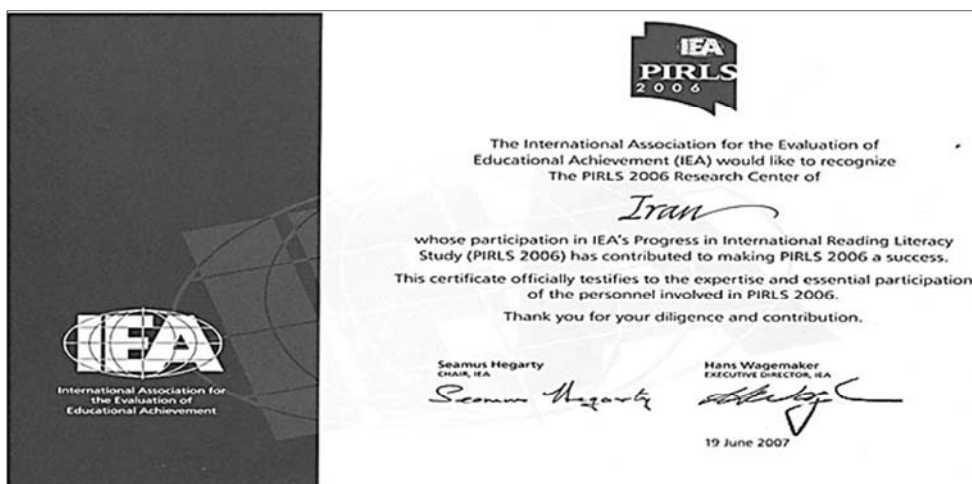
طبق مستندات ذیل، براساس گزارش رسمی IEA، کشور جمهوری اسلامی ایران از میان ۴۵ کشور عضو مطالعه پرلز ۲۰۰۶ به همراه کشور اتریش موفق به دریافت نشان ویژه به پاس عملکرد استثنایی و شایسته برای الگوبرداری در اجرای پروژه‌ی بین‌المللی پرلز گردید. (گزارش اجلاس هشتم پرلز، ۲۰۰۷: ۲)

PIRLS Certificates and Awards for Excellence

Hans Wagemaker, IEA Executive Director, congratulated NRCs on their hard work and their role in the success of PIRLS 2006. He acknowledged the World Bank and the U.S National Center for Education Statistics for their continuing support of PIRLS, as well as the staff of the IEA Secretariat, IEA DPC, and ISC for their efforts. In recognition of participation in PIRLS 2006. Special awards were presented to the PIRLS national centers of Austria and **the Islamic Republic of Iran** in recognition of the exemplary quality of their work in PIRLS 2006.

 June 2007

Summary of the PIRLS 2006 Eighth NRC Meeting

همان‌گونه که در تصویر نیز ملاحظه می‌شود، ایران به‌عنوان یکی از سه کشور برتر در کیفیت اجرای تیمز ۲۰۰۷ از میان ۵۶ کشور شرکت‌کننده برگزیده شد. (مستند به گزارش پنجمین اجلاس تیمز، ۲۰۰۷، به نقل از وب‌سایت اختصاصی مرکز ملی مطالعات تیمز و پرلز، گزارش نگاهی به جایگاه روند عملکرد دانش‌آموزان ایران در تیمز و پرلز، ص ۹)

و) عرصه محتوا و کتب درسی

۱. تحول در کتب درسی براساس برنامه درسی ملی

از دیگر دستاوردهای انقلاب اسلامی، ایجاد تحولات در کتب درسی بالاخص در راستای سند برنامه درسی ملی است، (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱: ۱) به‌گونه‌ای که کلیه کتب درسی مورد بازبینی قرار گرفته و بازتدوین شده‌اند. این بازنگری و تحول، در متن کتب درسی همه پایه‌های تحصیلی رخ داده و آخرین بازبینی هم مربوط به کتاب‌های درسی پایه دوازدهم بود که در مهرماه ۱۳۹۷ اعمال گردید. (دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، ۱۳۹۷) در دوره انقلاب اسلامی سعی شده است تحولاتی اساسی در کتب درسی صورت گیرد و کتب درسی در جهت آموزش و پرورش عدالت‌محور، تفکر محور، مهارت‌محور و فرهنگ‌محور پیش رود.

۲. تألیف چند کتاب جدید درسی

افزون بر تحولات اساسی در کتب درسی بالاخص پس از تصویب سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی، شاهد تألیف کتب جدیدی در آموزش و پرورش بوده‌ایم که در راستای

پرورش مهارت‌های اجتماعی و فرهنگی و اعتقادی دانش‌آموزان مفید فایده خواهد بود. در همین زمینه می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- تألیف کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای
- تألیف کتب مدیریت اقتصادی و طراحی و تولید
- تألیف کتب تفکر و سبک زندگی ویژه دختران و پسران
- تألیف کتاب انسان و محیط زیست
- تألیف کتاب بهداشت و سلامت
- تألیف کتب احکام ویژه دختران و پسران
- تألیف کتب هدیه‌های آسمان ویژه اقلیت‌های دینی در دوره ابتدایی و کتب تعلیمات ادیان الهی و اخلاق ویژه اقلیت‌های دینی در دوره متوسطه
- تألیف کتب هدیه‌های آسمان ویژه اهل سنت در دوره ابتدایی و کتب دین و زندگی ویژه اهل سنت در دوره متوسطه
- تأکید بر کتاب‌های جغرافیای استان‌شناسی. (دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، ۱۳۹۷)

۳. تولید محتوا برای دوره پیش از دبستان

آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران از دوره پیش از دبستان هم - با اینکه اختیاری است و نه اجباری - غافل نبوده است. در دوره پیش دبستانی (یعنی ۴ تا ۶ سالگی)، سال‌هاست که برنامه درسی مصوب و چاپ شده وجود دارد. این برنامه در سال ۱۳۸۵ تولید و در سال ۱۳۸۶ توسط شورای عالی تصویب شده و در قالب یک برنامه مدون ارائه می‌شود. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۶) اما در دوره مهدکودک (یعنی بدو تولد تا ۴ سالگی)، هنوز برنامه مدونی وجود ندارد و طبق قانون مصوب مجلس، قرار است که وزارت آموزش و پرورش برای این بازه سنی، مسئولیت تعیین محتوا و نظارت بر اجرای آن را در مهدهای کودک برعهده گیرد که هم اکنون دفتر تألیف کتب درسی در حال تولید این محتوا می‌باشد. (مدیرکل دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، ۱۳۹۷)

موانع نظام آموزش و پرورش در مسیر تحقق اهداف غایی انقلاب اسلامی

علی‌رغم دستاوردهای ارائه شده، نتایج مصاحبه با تعدادی از متخصصین و مسئولان نظام آموزش و پرورش نشان داد که نظام آموزش و پرورش عمومی هنوز در تراز مطلوب اهداف انقلاب اسلامی

نیست و همت مضاعفی از سوی دست‌اندرکاران نظام آموزش و پرورش و نیز سایر نهادهای مرتبط می‌طلبد تا با تلاش بیشتر در این زمینه، انقلاب اسلامی به سرفرازی بیشتری نائل آمده و آرمان‌های امام راحل در مرتبه بالاتری محقق گردد. در همین رابطه، به برخی از مهم‌ترین موانع نظام آموزش و پرورش در مسیر تحقق اهداف غایی انقلاب اسلامی اشاره می‌شود که ناشی از عملکرد خود نظام آموزش و پرورش بوده و باید مرتفع گردند:

- یکی از زمینه‌هایی که نیازمند توجه جدی‌تری می‌باشد و بارها هم مقام معظم رهبری بر آن تأکید داشته‌اند، ارتقاء منزلت اجتماعی و وضعیت معیشتی معلمان می‌باشد. (بیانات، ۱۳۹۲) با مطرح‌شدن و گذاری درصدی از مدارس به بخش خصوصی و ورود نیروهای شرکتی به‌عنوان معلم، نه تنها با آسیب کیفیت شایستگی‌های معلمی روبه‌رو می‌شویم - چراکه متأسفانه کاهش هزینه در اولویت قرار می‌گیرد و ممکن است کیفیت آموزش به حاشیه رانده شود - بلکه مسلماً پیش‌بینی می‌شود که معلمان شرکتی با حقوقی بسیار کمتر مشغول به کار شوند و ناگزیر دغدغه این معلم، فراهم کردن حداقل معیشت زندگی خود در اوقات خارج از مدرسه است و نه تنها شأن و منزلت او، بلکه کیفیت آموزش هم پائین می‌آید.

- اجرای ماده ۲۸ اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، یکی دیگر از مواردی است که باید مورد توجه جدی‌تری قرار گیرد. در «ماده ۲۸ اساسنامه دانشگاه فرهنگیان» امکان تأمین کمبود نیروی انسانی از طریق آزمون‌های استخدامی در نظر گرفته شده است: «تأمین بخشی از نیازهای خاص آموزش و پرورش در رشته‌هایی که امکان توسعه آن از طریق «دانشگاه» وجود ندارد، مطابق ضوابط و مقررات وزارت آموزش و پرورش از میان دانش‌آموختگان سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی کشور و حوزه‌های علمیه، مشروط به گذراندن دوره یک‌ساله مهارت‌آموزی در «دانشگاه» بلامانع می‌باشد». (اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۱: ۲۰) نکته قابل تأمل این است که با توجه به کمبود جدی معلم - بیش از ۳۰۰ هزار معلم تا سه سال آینده از آموزش و پرورش بازنشسته می‌شوند^۱ - و نیز کمبود زیرساخت‌ها و فضای لازم برای آموزش این دوره یک‌ساله مهارت‌آموزی، در سال‌های ابتدایی اجرای این ماده، دوره مذکور در مدت زمان کمتری یعنی حدود یک‌ونیم الی دو ماه انجام می‌شد که مسلماً درخور توجه جدی‌تری اجرای این ماده است. هر چند لازم به ذکر است که در دو سال اخیر این موضوع رشد داشته و شاهد برگزاری بهتر این دوره بوده‌ایم، اما اجرای کامل و بهتر آن نیازمند برداشتن گام‌های استوارتری است.

- دغدغه‌ی دیگر، کُندبودن روند اجرایی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است. این سند در سال

۱. به گفته ریاست دانشگاه فرهنگیان در مصاحبه با خبرگزاری صداوسیما در تاریخ ۹۷/۳/۱۹.

۱۳۹۰ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب شد و تصریح گردید که بعد از ۵ سال با توجه به نتایج اجرای آن، مورد بازنگری و ارتقاء قرار گیرد. با این حال متأسفانه تدوین زیرنظام‌های شش‌گانه این سند - به‌منزله نقشه راه سند در اجرایی کردن آن - به طول انجامید و در نهایت در مرداد ۱۳۹۷ تدوین گردید و از این‌رو با اجرای تأخیری اهداف کامل سند روبه‌رو بوده‌ایم. (هر چند برخی از اهداف آن بعد از تصویب سند به اجرا در آمد و محقق گردید).

- نکته قابل تأمل دیگر، اینکه با توجه به هجمه رسانه‌های معاند نظام جمهوری اسلامی، باید فرهنگ غنی اسلامی - ایرانی در قالب محتوای کتب درسی برای دانش‌آموزان تبیین شود و مهم‌تر اینکه ایشان را به اندیشه‌ورزی در این زمینه برانگیزد. آموزش فرهنگ اسلامی همراه با خردورزی و نه صرفاً به حافظه‌سپاری آن، نکته‌ای است که در کتب درسی مورد توجه جدی قرار نگرفته و فرمایشات مقام معظم رهبری، یعنی: «کودک ما فرا بگیرد که فکر کند - فکر صحیح، فکر منطقی - و برای فکر کردن درست راهنمایی بشود»، (بیانات، ۱۳۹۳/۲/۱۷) گویای همین واقعیت است. - در مورد اهمیت‌دادن به نقش محتوای کتب درسی در تقویت فرهنگ انقلاب اسلامی و پی‌بردن به هجمه رسانه‌های بیگانه در این زمینه، همین بس که روزنامه عبری زبان صهیونیستی «یسرائیل هیوم»^۱ خواستار تغییرات اساسی مفاهیم ارزشی در کتاب‌های درسی ایران شده است. این روزنامه به تحقیقات «الداد پارادو» استاد دانشگاه و عضو یک اندیشکده صهیونیست اشاره کرده و می‌گوید، جمهوری اسلامی با معرفی شهدا در کتاب‌ها، شهادت‌طلبی را به کودکان و نوجوانان آموزش می‌دهد. همچنین می‌نویسد: «شهادت در کتاب ششم دبستان با داستان رهبر کوچک [شهید حسین فهمیده] محترم شمرده می‌شود». از همین‌رو خواستار طرح‌هایی برای حذف مفاهیم ارزشی از کتب درسی ایران شده است. (پارادو، ۲۰۱۶: به نقل از یسرائیل هیوم)

نتیجه

همان‌گونه که بررسی شد، انقلاب اسلامی در حوزه آموزش و پرورش دستاوردهای قابل ملاحظه‌ای داشته است؛ حتی در برخی از بخش‌های این حوزه، توسعه‌ای بالاتر از میانگین جهانی داشته از جمله در بخش‌های سوادآموزی جامعه و امکان تحصیل برای زنان و دختران. نکته قابل توجه اینکه در تأمین شاخص برابری جنسیتی در آموزش، این شاخص به نرخ تقریباً ۱۰۰ درصد رسیده است و این موضوع از برکات انقلاب اسلامی است که حتی در کمتر کشور توسعه یافته‌ای هم وجود دارد. از دیگر بخش‌هایی که توسعه شگرف صورت گرفته است، بخش تجهیزات و امکانات آموزشی است که ساخت میانگین ۴ مدرسه و

۱. یسرائیل هیوم، سپتامبر ۲۰۱۶ مصادف با شهریور ۱۳۹۵.

۲۸ کلاس درس در روز، آن هم به مدت طولانی چهل سال مداوم، در هیچ کجای دنیا صورت نگرفته است. از آنجاکه آرمان‌های انقلاب اسلامی، به گونه‌ای است که می‌خواهد جمهوری اسلامی ایران را الگوی جهانیان قرار دهد، بنابراین علی‌رغم دستاوردهای قابل تحسین موجود، باید موانعی که در مسیر تحقق اهداف غایی انقلاب اسلامی بر سر راه نظام آموزش و پرورش قرار دارد را شناخت و در صدد رفع آن برآمد تا بتوان به چشم‌انداز انقلاب اسلامی نزدیک‌تر شد. از همین رو در جدول ذیل به خلاصه دستاوردها در هر بخش اشاره کرده و با توجه به آسیب‌شناسی صورت گرفته در جدول فوق، پیشنهادات مربوط به آن بیان گردیده است:

حوزه‌ها	دستاوردها	پیشنهادات مبتنی بر موانع
قوانین و مصوبات	<ul style="list-style-type: none"> - تصویب اصل سوم و سی‌ام قانون اساسی - تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش - تدوین اساسنامه تأسیس دانشگاه فرهنگیان - ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش 	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ حاکمیتی بودن نظام آموزش و پرورش و مدیریت و نظارت بر بخش خصوصی آموزش در عین مشارک مردمی - همت مضاعف سایر نهادهای مرتبط با آموزش و پرورش در اجرایی کردن سند تحول بنیادین - اجرای هر چه کامل‌تر ماده ۲۸ اساسنامه دانشگاه فرهنگیان - تدبیر روش‌های ارزشیابی جایگزین کنکور
سوادآموزی	<ul style="list-style-type: none"> - بالاتر بودن میزان باسوادی و شاخص برابری جنسیتی ایران در مقایسه با جهان - ۲ برابر شدن باسوادی جامعه - ۲/۵ برابر شدن باسوادی زنان - کاهش ۳ برابری اختلاف سواد مناطق شهری و روستایی 	
امکانات و تجهیزات فیزیکی	<ul style="list-style-type: none"> - ۵ برابر شدن تعداد مدارس استان‌های محروم - احداث ۴ مدرسه در هر روز - احداث ۲۸ کلاس درس در هر روز - احداث ۳ هنرستان در هر هفته 	<ul style="list-style-type: none"> - بازسازی مدارس فرسوده و تجهیز مدارس به فناوری‌های نوین - مدیریت در تأمین و بالاخص تخصیص بودجه
معلمان	<ul style="list-style-type: none"> - ۲ برابر شدن سرعت افزایش تعداد معلمان نسبت به دانش‌آموزان - کاهش نسبت دانش‌آموز به معلم از ۳۶ به ۲۶ - ۷ برابر شدن تعداد معلمان لیسانس و بالاتر - تکریم مقام معلم 	<ul style="list-style-type: none"> - عمل به بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با ارتقاء منزلت اجتماعی و وضعیت معیشتی معلمان - اهمیت مضاعف به دوره‌های آموزش ضمن خدمت معلمان

حوزه‌ها	دستاوردها	پیشنهادات مبتنی بر موانع
دانش‌آموزان	- ۲/۵ برابر شدن پوشش تحصیلی دوره ابتدائی - ۴ برابر شدن پوشش تحصیلی دوره متوسطه - ۸/۵ برابر شدن پوشش تحصیلی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه - ۹ برابر شدن کانون‌های فرهنگی و تربیتی - رشد علمی دانش‌آموزان ایرانی در رقابت‌های جهانی	- پرورش مهارت‌های اندیشه‌ورزی در دانش‌آموزان - اهمیت بیشتر به بُعد پرورش و رهایی از تأکید صرف به بُعد آموزش
محتوا و کتب درسی	- تحول در کتب درسی بر اساس برنامه درسی ملی - تألیف چندین کتاب جدید درسی - تألیف کتاب مختص اقلیت‌های دینی - تولید محتوای دوره پیش از دبستان	- تقویت هویت و فرهنگ غنی اسلامی - ایرانی در محتوای کتب درسی

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۰، تهران، شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۳. خمینی، روح‌الله، ۱۳۸۹، *صحیفه امام*، ج ۹ و ۱۳، تهران، مرکز نشر آثار امام خمینی (ره)، چ ۵.
۴. امانی طهرانی، محمود، ۱۳۹۷، «تهیه محتوای آموزشی برای مهدهای کودک در دستور کار»، مصاحبه مدیرکل دفتر تألیف کتب درسی ابتدایی و متوسطه نظری با ایسنا در تاریخ ۸ اردیبهشت ۱۳۹۷.
۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از مسئولان وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۱/۴/۲۶.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان، ۱۳۹۳/۲/۱۷.
۷. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت معلمان و دانش‌آموزان، ۱۳۶۸/۳/۲۶.
۸. چهاربند، اسفندیار، ۱۳۹۶، «میزان تحصیلات معلمان کشور»، مصاحبه رئیس مرکز برنامه‌ریزی و منابع انسانی وزارت آموزش و پرورش با مشرق در تاریخ ۸ خرداد ۱۳۹۶.
۹. حیدری، محمدحسین؛ محمدجعفر پاک‌سرشت و مسعود صفایی مقدم، ۱۳۸۴، «آموزش و پرورش آینده‌نگر: اهداف و راهکارها»، *علوم تربیتی و روانشناسی*، سال ۱۲، ش ۲، ص ۱۶۲ - ۱۳۵.
۱۰. دفتر تألیف کتب درسی ابتدایی و متوسطه نظری، ۱۳۹۷، کتاب‌های درسی جدیدالتألیف.
۱۱. رضائی، علی، ۱۳۹۷، «تعداد کانون‌های فرهنگی تربیتی کشور»، مصاحبه مدیرکل فرهنگی هنری، اردوها و فضاهای پرورشی آموزش و پرورش با مهر در تاریخ ۱۵ آبان ۱۳۹۷.

۱۲. سازمان نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۳، برنامه ریشه کنی بی سوادی در جمهوری اسلامی ایران.
۱۳. سروش، محمد، ۱۳۸۶، «مسئولیت حکومت اسلامی در آموزش و پرورش رسمی»، تربیت اسلامی، سال ۳، ش ۵، ص ۸۰ - ۵۵.
۱۴. سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱، شورای عالی آموزش و پرورش.
۱۵. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰، تهران، شورای عالی انقلاب اسلامی.
۱۶. سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور، ۱۳۹۲، تهران، دفتر مقام معظم رهبری.
۱۷. سیفی هروی، سیف بن محمد، ۱۳۸۳، تاریخ‌نامه هرات، تهران، اساطیر.
۱۸. شریعتمداری، علی، ۱۳۸۶، اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، امیرکبیر، ج ۳۲.
۱۹. شعاری‌نژاد، علی‌اکبر، ۱۳۷۶، فلسفه آموزش و پرورش، تهران، امیرکبیر، ج ۴.
۲۰. صالحی، اکبر، رحیمه‌السادات تهامی، ۱۳۸۸، «بررسی و تحلیل عوامل و موانع مؤثر در تربیت دینی بر مبنای سخنان حضرت علی (ع) در نهج‌البلاغه»، تربیت اسلامی، سال ۴، ش ۹، ص ۹۴ - ۷۵.
۲۱. فیاضی، علی و محسن آشتیانی، ۱۳۷۵، مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، قم، روحانی.
۲۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸، تهران، مجلس خبرگان قانون اساسی.
۲۳. قدمی، مجید، ۱۳۹۷، «تعداد دانش‌آموزان با نیازهای ویژه در کشور»، مصاحبه رئیس سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور با باشگاه خبرنگاران جوان در تاریخ ۲۷ دی ۱۳۹۶.
۲۴. گزارش اجلاس هشتم پرلز
۲۵. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰، تهران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
۲۶. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ ق، بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفا.
۲۷. محمدی پویا، فرامرز، اکبر صالحی و فاطمه مومیوند، ۱۳۹۴، «تحلیل محتوای نهج‌البلاغه براساس ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش»، پژوهشنامه نهج‌البلاغه، سال ۳، ش ۱۰، ص ۸۱ - ۶۳.
۲۸. مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
۲۹. مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶، اطلاعات دریافت شده در حوزه‌های مختلف نیروی انسانی و امکانات و تجهیزات آموزشی.
۳۰. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۱، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران، صدرا.

۳۱. ناظمی، مهدی، ۱۳۸۸، «سیاست تحول در نظام آموزش و پرورش کشور»، راهبرد توسعه (راهبرد یاس)، ش ۱۸، ص ۲۶۷ - ۲۴۴.

۳۲. نیکزاد، محمود، ۱۳۷۵، کلیات فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، کیهان.

۳۳. وبسایت اختصاصی مرکز ملی مطالعات تیمز و پرلز، به نشانی: <http://rie.ir/?pageid=324&p=1>.

گزارش نگاهی به جایگاه و روند عملکرد دانش آموزان ایران در تیمز و پرلز - گزارش خلاصه نتایج تیمز و پرلز با نگاهی به جایگاه ایران - دریافت نشان تقدیر ویژه توسط جمهوری اسلامی از انجمن ارزشیابی پیشرفت تحصیلی IEA.

34. 8th National Research Coordinator meeting, 2007, Quebec City, Canada, to review draft International Report - text, graphics, and tables, P. 1 - 8.

35. Pardo. E., 2016, Iran's curriculum policy, israel hayom.

36. UNESCO Institute for Statistics, 2016, Literacy rate:
<http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=166>

37. UNESCO Institute for Statistics, 2016, Literacy rate, youth total (% of people ages 15 - 24), <http://uis.unesco.org/>

